

Michał Słotwiński

Życiorys R.J. Boškovića

Studia Philosophiae Christianae 24/1, 8-12

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wielu poglądów w zakresie fizyki, matematyki, geodezji, mierzniactwa, melioracji. Zwrócono uwagę na próbę — jak to dzisiaj się określa — systemowego podejścia Boškovića do dynamicznej koncepcji elementarności.

Dyskusja toczyła się także wokół problemu powiązań i zależności w teoriach głoszonych przez Boškovića i Kanta, żyjących w tym samym czasie i głoszących podobne poglądy.

Poniżej publikujemy treść udostępnionych nam referatów.

MICHAŁ SŁOTWIŃSKI

ŻYCIORYS R. J. BOŠKOVIĆA

Rudjer Josip Bošković urodził się 18 maja 1711 roku w Raguzie (obecnie Dubrownik). Był siódmym dzieckiem Nikoli i Pavicy z domu Betera Boškovićów. Rodzina ojca przybyła do Raguzy z Hercegowiny w drugiej połowie XVII wieku; rodzina matki przybyła z Bergame w mniej więcej podobnym czasie. Tak więc był Serbem po ojcu i Włochem po matce. W domu rodzinnym Rudiera Boškovića posługiwano się językiem serbsko-chorwackim. Obydwie rodziny Boškovićów i Beterów miały pewne tradycje intelektualne, szczególnie Beterowie, gdzie ojciec matki Boškovića był liczącym się w swojej epoce poetą.

Bošković opanował język włoski dopiero w kolegium jezuickim w Raguzie, do którego uczęszczał w młodości. Dzięki temu, że w owym kolegium wykładali rzymscy profesorowie Bošković mógł w wieku lat czternastu opuścić klasę retoryki i udać się do Rzymu. 1 października 1725 roku został przyjęty do nowicjatu jezuitów. Po niedługim czasie wykazał się nieprzeciętnymi zdolnościami w kierunku matematyki i zanim ukończył nauki zaproponowano mu wykłady z tejże dziedziny.

Od 1736 roku pisze dla Kolegium rzymskiego różne rozprawy naukowe z zakresu fizyki, matematyki i astronomii, a także czysto filozoficzne z metafizycznymi na czele. J. de Lalande jest zdania, że w wszystkich tych dziełach zawarte są nowe myśli na miarę człowieka genialnego. Bošković był umysłem uniwersalnym, zajmował się wszystkim co tylko mógł ogarnąć swoim intelektem. Chciał zbadać, połączyć i usystematyzować całą dostępną mu wiedzę w celu jej powszechnej

rozumiałości. Jego umysłowość można porównać z uniwersalnym geniuszem Leibniza.

Jest autorem ponad 75 dzieł na najróżniejsze tematy. Uwieńczeniem jego dokonań naukowych była *Theoria philosophiae naturalis redacta ad unicam legem virium in natura existentium*, Venetiis 1763. Wspomniany już J. de Lalande przyjaciel i biograf Boškovića pisał, że głównym założeniem *Theoria philosophiae naturalis* było połączenie filozofii i teorii naturalnej, czyli jak byśmy obecnie powiedzieli filozofii i nauki w sensie empirycznym. Praca ta przysporzyła Boškovićowi uznania w Wielkiej Brytanii, Włoszech, a nawet w Niemczech. W Wielkiej Brytanii dziełami Boškovića posługiwali się Priestley, Kelvin, Thomson.

Całe życie Boškovića było oparte na stałym wysiłku intelektualnym uczonego nakierowanym na badania naukowe, których wyniki umieszczał w poważnej ilości artykułów, wspomnień, rozpraw naukowych, dzieł wśród których możemy znaleźć takie tomy jak wspomniana *Theoria*, czy też *De motum corporum proiektorum in spatio non resistente* (Roma 1740), *Trigonometria sphaerica* (Roma 1747), *De Cometis* (Roma 1746), *De Lumine* (Roma 1746), *Opera pertinentia ad opticam et astronomiam* (Bassani 1765).

Był wśród siebie współczesnych znanym matematykiem i wykładowcą nauk przyrodniczych w Kollegium Rzymskim, na Uniwersytecie Paryskim i w wielu innych uczelniach Europy.

Piśmiennictwo matematyczno-fizyczne nie ograniczało jego działalności. Zajmował się też praktycznym zastosowaniem nauki. Np. w 1751 roku polecono mu zmierzyć położenie geograficzne wybranego punktu pomiędzy Rzymem i Rimini. Zauważyć należy, że nie chodziło tu o zwykłe ustalenie długości i szerokości geograficznych, lecz o ustalenie ich wartości do setnych części sekundy, co dla ówczesnego miernictwa było zadaniem nie lada. Oto jak współczesny Boškovićowi J. de Lalande ocenia dzieło napisane przez Boškovića traktujące o geodezji (zostało przetłumaczone na angielski i niemiecki). „Dzieło to, które można postawić na równi z dziełami Bogueza na ten sam temat, chociaż Boguez jest jednym z największych geometrów naszego wieku, zawiera naukową teorię kształtu Ziemi i mnóstwo cennych szczegółów wszystkich badań i obserwacji jakich wymaga ta praca”¹.

¹ J. de Lalande, *Journal des savants*, 1792.

Bošcovićowi jako człowiekowi obytemu i uznawanemu w owym czasie przystawało nie stronić od poezji, a nawet samemu pisać wierszem. Jego łaciński poemat *Les Eclipses (Zaćmienia)* był wydawany wiele razy i został przetłumaczony na język francuski. Pisał też wiersze po włosku. Zachowała się również interesująca korespondencja Boškovića w języku serbsko-chorwackim. Jego siostra Anica i brat Petar zajmowali się badaniem współczesnej sobie poezji serbsko-chorwackiej. Jeżeli chodzi o wiersze łacińskie, to de Lalande zapewnia, że Bošković „tworzył je z wyjątkową łatwością; w towarzystwie z rzadka tylko nie tworzył improwizacji na cześć zasłużonych ludzi i miłych kobiet”² i zastrzega się natychmiast, że Bošković „nie starał się im przypodobać w żaden inny sposób, gdyż był wzorem surowości cnót moralnych”³.

Jego talenty nie ograniczały się wyłącznie do zagadnień ścisłych i poezji. Był zarówno wybitnym przedstawicielem nauki jak i zręcznym dyplomatą wysyłanym przez papieży i władców na różne misje i negocjacje. Pełnił funkcję przedstawiciela Republiki Raguzy ilekroć wymagały tego okoliczności. W roku 1762 wyrusza na polecenie papieża w podróż z Rzymu do Konstantynopola. Jego trasa wiedzie przez Warszawę, gdzie prawdopodobnie musiał pozostać przez czas dłuższy. Świadczy o tym wydana tutaj w 1764 książka pod tytułem *Essai politique sur la Pologne*. Razem z Boškovićem podróż tę odbywali ambasador Królestwa Anglii mgr. J. Porter oraz ambasador włoski par P. M. Hennin. Trwająca kilka lat podróż przynosi kilka nowych pozycji pisarskich o charakterze publicystycznym. Nasze zainteresowanie budzi w szczególności *Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne*. Można sądzić, że przybycie do Warszawy nie było przypadkiem (nie wiadomo, czy była to pierwsza bytność Boškovića w Warszawie) ponieważ już wcześniej opublikował w Rzymie w 1753 roku książkę pod tytułem *Stanislai Polonia regis, Lotaryngiae ac Barri ducis et inter Arcades euthymii Alipharei, dum eius effigiens in publico Arcadum coetu erigetur, Apotheosis, aucture P.R.J. Bosković S. J. inter Arcados Numenio Anigero*.

Dla dopełnienia bogatego obrazu postaci Boškovića wspomnijmy jeszcze, że był doświadczonym inżynierem, który razdził i pisał na temat restauracji kopuły bazyliki św. Piotra w Watykanie, katedry w Mediolanie, biblioteki cesarskiej w

² *Tamże.*

³ *Tamże.*

Wiedniu. Był jednym z konstruktorów wodociągów w Watykanie, wielu portów w Toskanii itd. Pisał też na tematy związane z archeologią. Opisał odkrycie antycznego domu we Frascatii, przeprowadził teoretyczną rekonstrukcję starożytnego zegara w tym mieście, a także pisał o obelisku wzniesionym przez Augusta na Polu Marsowym.

Był to człowiek utalentowany o uniwersalnym umyśle w typie Leibniza. Przypadł mu nieczęsty zaszczyt uznania współczesnych. Ostatnie lata swojego życia, już po rozwiązaniu zakonu jezuitów Bošković spędza w Paryżu i Mediolanie. W Paryżu dzięki życzliwości przyjaciół z otoczenia króla Francji otrzymuje dożywotnią funkcję przy dworze oraz tytuł *Directeur de l'optique de la marine*. Było to oczywiście ze zmianą obywatelstwa na francuskie.

Dzięki jego sławie ubiegano się o niego w całej zachodniej Europie. Niemniej, jak wielu sławnych, miał wrogów powodowanych najczęściej zazdrością. Dla przykładu P. Frisi, który podburzył przeciwko niemu d'Alemberta spowodował wiele przykrości, które zniechęciły Boškovića do Francji. Za pozwoleniem króla Francji wyjeżdża do Mediolanu w celu publikacji swoich dzieł. Tam na skutek zbytnej wiary we własne siły i wewnętrznej niechęci do medyków odmówił pomocy lekarskiej przy bronchicie, którego się nabawił. Wywiązało się zapalenie płuc w wyniku którego zmarł 13 lutego 1787 roku w wieku 76 lat.

Na zakończenie przytoczmy opinię J. de Lalande'a. „Cokolwiek powiedzieliby geometry (matematycy mu współcześni-przyp. M. S.), którzy go nie lubili, był to człowiek genialny. Twórczy duch, który przenika jego dzieła wystarczy, aby przedkładać go o wiele wyżej nad tego, którego rachunek całkowity uczynił sławnym. Wykazał błąd jednemu z największych rachmistrzów i to być może było jedną z rzeczy, która przysporzyła mu najwięcej kłopotów (prawdopodobnie aluzja do d'Alemberta-przyp. M.S.).

Był jezuitą, jednym z tych jezuitów bardzo niezależnych i wolnomyślnych, ale nie jak utrzymuje Remy de Goucourt (*Promenades philosophiques*, T. 2) „...jednym z tych jezuitów w guście Van Eydena, którzy nauczyli się od Spinozy łaciny i ateizmu.” To są literackie przesady. W rzeczywistości Bošković był wierzący co zaznaczał w swych pracach naukowych o charakterze fizykalnym.

Ojciec Bošković był wysokiego wzrostu, miał szlachetny wyraz twarzy, miły charakter, łatwo przystosowywał się do słabości ważnych osobistości, z którymi miał do czynienia, ale był

nieco porywczy i popędliwy, przynajmniej takim się wydawał jego sposób bycia nawet z przyjaciółmi. To była jedyna wada jaką można mu zarzucić i nie stworzyła zagrożenia dla tych wszystkich zalet, które stanowiły o jego wielkości”⁴.

BIOGRAPHY OF R. J. BOŠKOVIĆ

Rudjer Josip Bošković was born 18th may 1711 in Raguza (now Dubrovnik). He was seventh child of Nicola Bošković and Pavica Betera. Since 1st october 1725 in Jesuitic order he wrote physical, mathematical and philosophical science articles. He is an author of over 75 works for example: *Theoria philosophiae naturalis redacta ad unicum legem virium in natura existentium*, Venetiis 1763, *De motum corporum projectorum in spatio non resistance*, Roma 1740, *Trigonometria spherica*, Roma 1745, *De Cometis*, Roma 1746, *De Lumine*, Roma 1746, *Opera pertinentia ad opticam et astronomiam*, Bassani 1765.

His philosophy is classified between Newton and Leibniz philosophy.

He was not only scientist, he practised poetry, engineering, diplomacy. He was in Poland about 1760, where edited *Essai politique sur la Pologne* and *Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne*.

Last years of his life he spent in Paris and Mediolan. In Paris he obtained a function of *Directeur de l'optique de la marine* in French king home.

He died like a French in Mediolan 13th february 1787.

MICHAŁ SŁOTWIŃSKI

DYNAMICZNA KONCEPCJA RZECZYWISTOŚCI MATERIALNEJ WEDŁUG R. J. BOŠKOVIĆA

1. Wstęp. 2. Struktura materii. 2.1. *Puncta materiae*. 3. Podstawy teorii. 3.1. Ruch punktu materialnego. 3.2. Charakterystyka powiązań. 3.3. Model orbitalny. 4. Czas i przestrzeń. 5. Podsumowanie.

1. WSTĘP

Bošković jest autorem, którego dzieło popadło przynajmniej w Polsce w niezasłużone zapomnienie. Jest postacią niemal zupełnie nieznaną polskiemu czytelnikowi. Dziwność takiej sytuacji jest tym większa, że zainteresowanie dziełami Boškovića przejawiali tacy autorzy jak Cassirer¹, Priestley czy Thom-

⁴ Tamże.

¹ Ernst Cassirer, *Storia d'filozofia moderna*, Roma 1954.